

BECSKEREKI SZABÓ GYÖRGY, A BÁNÁTI MAGYAR EUROPEÉR

BOSNYÁK ISTVÁN

Éppen hetvenéves volna, ha közöttünk lehetne még.*

Mert kerek hét évtized múlt el azóta, hogy Szabó Bertalan téglagyári nap-számosnak, majd az első világháborúban munkaképtelenné vált hadirokkantnak és Takács Rozália háztartásbelinek, a becskerekeli bank leendő kifizetőjének és takarítónőjének napvilágot látott második fiúgyermeké. Az első *városi* Szabó gyerek. A falusi származású szülők ugyanis – kiknek elődei még az 1800-as évek elején jöttek vidékünkre Szöged-Alsóvárosból, s miután végigjárták a törökkanizsai határt, s pár évtizeden keresztül dohánykertészként igyekeztek boldogulni a szikes szajáni földeken, közben telepesivadékokat is adva Gyulafalvának, hogy végül is Muzsla község alapítóihoz csatlakozzanak a századvégen –, nos, e falusi származású szülők hét évvel a Gyuri fiuk születése előtt, a világháború előestéjén elhagyják Muzslát, s Nagybecskerekre költöznek.

Hét évtized, hetven esztendő! Micsoda sok – zavaros és szennyes, tisztuló és mérgező – víz folyt le azóta mai jubilánsunk olyannyira szeretett s képein, rajzain annyiszor megörökített *almazöld Begáján*, miközben a szülőváros Nagybecskerekéről Veliki Bečkerekre, majd Petrovgradra, s aztán ismét Nagybecskerekre és ismét Petrovgradra, 1946 októberében pedig Zrenjaninra keresztelkedett.

Sok és sokféle víz folyt le a Begán kétségtelenül, s közben egyre fogytak, fogyatkoztak és tovább fognak azok a néhai kortársak is, akik a húszas és harmincas években a koraérett rajz tehetséggel, a csodagyerekként számon tartott Szabó Gyurival rótták e Bega-parti város ódon utcáit, itt, nem messze, a *túlci-rádás megyeháza* tövében, a feudális Magyarország e jellegzetes emlékműve tájékán, amely a fiatal Becskerekeli Szabó György emlékezetében úgy rögződött meg, mint egy zord és peckes épülmény, mely *előkelő fennsőbbiséggel tekint le a hetipiac tarka nyüzsgésére...*

* Elhangzott 1990. szept. 26-án Zrenjaninban, a Becskerekeli Szabó György Emléknepok első rendezvényén

Hét évtized, hetven esztendő: vajon vannak-e még valahányan a szülővárosban, akik pontosan tudják, hol is állt az a *rideg bankház*, az a főutcai, a nagy gazdasági világválság előestéjén már csak *pangó, tessék-lássék bank*, mely végül is tönkremegy, ám előtte még a földszinti cseléd-, illetve házmesterlakásban hajlékot ad a muzslai jövevényeknek és szülőházat második fiúgyermeküknek? S mi lett időközben ama *csókligeti teniszpályával*, ahol ma esti ünnepeltünk már öt-hat évesen az első garasokat kereste labdaszedő s a Begáról nehéz vödörkben a pályalocsoláshoz vizet cipelő gyerkőcként? S mi lett időközben ama *Sólyom Kávéházzal*, melynek teraszán első munkaadói, a teniszező úrifiúk el-el sörözgettek csendesen az andalító cigányzene mellett, mialatt a terasz előtti fák árnyékában a saját fajtájából való pénztelen fiatalok és felnőttek amolyan *zeneélvező ingyenközönség* módjára csellengtek, ödöngtek az úri örömök peremére szorulva? Csakugyan, mi is lett e nevezetes, jubilánsunk egész életútját is egyféleképp meghatározó teniszpályával, ahova első tömény létélménye s egyben művészléménye is oly tartósan kötötte őt?

„Hatéves lehettem, és labdát szedtem a csókligeti teniszpályán.

Béke volt, jólét, augusztus.

Este kilenc óra lehetett.

A bronzszínű és fehér sávos teniszpálya árva volt, kihalt, csupán néhány labdaszedő társammal locsolgattam a pályát, és vödörkben cipeltem a vizet a Begáról.

A közösök kaszárnyájából takarodót fújtak, és a föld párás, meleg lélegzettel pihgett. A fák fáradtan lógatták karjukat, és a sűrű homály óvatosan lopakodott az ágak közé.

A levegőben vaksi denevérek röpködtek titokzatosan és céltalanul.

A környékbeli villák teraszán villany égett, vacsorazaj és beszélgetés hallatszott.

Tücskök ciripeltek álmosítóan, és távolról, elmosódva, egyhangú békazene hangzott.

Az ég tiszta volt, s mint a csillogó ezüstpénz, hold ragyogott ki a dús és sötét lombú fák közül.

Álltam a pálya közepén, mellettem egy vödör Bega-vízzel, és vártam a sort, hogy azt belédöntsem a rózsás bádoggannába. Álltam, néztem a holdat, az eget, a sötét fákat, és éreztem, hogy mindez szép, gyönyörű, és elfogott valami meleg, gyerekes áhítat.

Talán a végtelenség érzetével találkoztam, talán a természet harmóniájának meleg szava csendült meg először bennem?

Nem tudom.

Élményem lett. Első nagy élményem.

Egy törekvés született az élményből.

Visszaadni azt valamilyen formában, alakban. Felidézni a maga valóságában.”

Megszületett hát a festő. A csodagyerek rajztehetség. Akiről már tizenöt éves korában főcímben jósolja a legendás *Torontál* utódlapja, a *Híradó*: „Egy becskerekeli házmester-lakásban lakik a jövő egyik csodás igérete”... Aki egy év múltán, az őstehetségek 1936-os újvidéki tárlatán nyílt szintéren és vajdasági viszonylatban is bizonyítja: nem holmi lokálpatrióta elfogultság fogalmazta a *Híradó* nevezetes jövendölését...

Az elsős középiskolás ekkor még anyanyelvén tanul a petrovgradi gimnáziumban, de az érettségig hátramaradt három osztályt már szerb tagozaton folytatja, mivel a hatóság időközben felszámolta a főgimnáziumi magyar oktatást. Szerencsére a helyi kisebbségi önszerveződés két legjelentősebb intézménye, a Magyar Közművelődési Egyesület – mely ekkor, a harmincas évek második felében már háromnegyed évszázados múltra tekint vissza, s közelmúlti jeles eredményei között okkal tartja számon a Szenteleky Irodalmi Társaság megalapítását, a becskerekeli művésztelep létrehozását s a művészettörténeti jelentőségű, 1931-es nagy tárlat megrendezését is –, valamint a Keresztény Ifjúsági Egylet közös erővel felkarolja az ifjú tehetséget.

Ő pedig a magyarországi népiesek mozgalmának s az egységes kisebbségi világnézetet hirdető erdélyi irodalomnak az ígézetében már legelső, a becskerekeli *Ifjúság* 1938-as évfolyamában megjelent írásában nemcsak a falukutatást szorgalmazza, hanem a kisebbségi mezőgazdasági szövetkezetek, hitel- és önszervező szervezetek létesítését, s a fiatal magyar értelmiségiek, diákok öneszmélését és a kisebbségi közéletbe való bekapcsolódását is. A második publikációjában pedig – jellemző módon – már a jugoszláviai magyarság demográfiai alapproblémájával, a népszaporulattal foglalkozik meglepő, tizennyolc életévre rácafoló érettséggel és analitikussággal.

S közben a helyi Ifjúsági Egyletben diákmozgalmat szervez és irányít, melynek hatósugarai a Dél-Szerbiában tanuló magyar diáktársaihoz is elérnek, s ipari tanulókból és gimnazistákból anyanyelvű önképzőkört is létesít – a legális, a hatóságilag engedélyezett *anyanyelvű bibliaóra* fedezékében... De ugyanakkor szerb diáktársainak is tart önképzőköri előadást a szerb irodalomról, természetesen: azok anyanyelvén, szerb nyelven.

‘ S ekkori szellemi alapállására jellemzően, nem a „tisztá” irodalmat hirdető *Kalanyának*, s nem is az erőteljesen osztályharcos *Hidnak*, hanem az ún. „kis Híd”-nak, a *Vojvodinai Szemlének* az elkötelezettje s becskerekeli terjesztője, mivel az a kisebbségi kérdésben jóval meghaladja a bolsevizmus akkori álláspontját.

Az ifjú tehetség és a szülőváros kapcsolatának e szükségképpen hézagos vázlata még hézagosabb lenne, ha nem tennénk említést a gimnáziumi rajztanárról, az orosz emigránként Petrovgradra került festőművésze-ről, Alekszandar Lazsecsnikovról – aki előtt az ifjú tanítvány, immár zágrábi bölcsészként, egy meghitt tárlatkritikával tiszteleg –, s különösen dr. Gyenes Viktorról, a kiváló

műértő ügyvédről, aki a csodagyerek egész képzőművészeti kibontakozását atyai gondossággal kíséri végig, s évek során át nemcsak modern szakirodalommal, alapos és szigorú műbírálattal, de anyagilag is hathatósan támogatja – miként erről jubilánkunk nevezetes felnőttkori önéletrajzi esszéje, a *Séta bölcsőhelyem körül* tesz hálától izzó, szép tanúságot.

Tisztelt emlékező közönség! A mondottakkal csak arra szeretnénk volna felhívni a figyelmet, hogy a Becskerekről 1940 őszén Zágrába, majd onnan a hírhedt NDH kikiáltása után Pestre távozó ifjú alkotóemberünknek és szülővárosának már az indulás sorsdöntő – mert személyiségmeghatározó, szellemi arculatot kialakító – éveiben is kölcsönösen termékeny volt a kapcsolata: a város befogadta és támogatta a koraérett, képzőművészi és kritikusai tehetségét korán kibontakoztató szülöttét, miként ő is magáévá tette szűkebb és tágabb közönségének létproblémáit. Ilyen szempontból egészen természetesnek látszik, hogy már tizenéves fejjel fölvette s haláláig következetesen használta – 1945 után, érthető módon, csupán iniciálé formájában – a *Becskereki* művésznevet, nyilván nemcsak *formális* megkülönböztetésként a honi névrokon kortárstól, Kun Szabó Györgytől.

S ez a kapcsolat nem vesztett intenzitásából a háborúval derékba tört zágrábi és pesti egyetemi tanulmányai után sem. Ellenkezőleg, még szorosabbá vált.

A Magyarország német megszállásakor a szülővárosba végleg visszatérő B. Szabó ugyanis kettős – közéleti és alkotó értelmiségi – energiával veti magát a háborús eseményekkel megbénított bánati magyarság rémült közönyébe, rezignált passzivitásába. 1944 októberétől Észak-Bánát Egységes Népfelszabadító Frontja grafikai és képzőművészeti előadója az átmenetileg ismét Petrovgraddá lett szülővárosban, ahol 1945. május elsejére – az egész országban az elsők között – megszervezi az antifasiszta alkotók tárlatát. Az év május 15-én pedig a petrovgradi Magyar Közművelődési Közösség alapító titkárává választják, s ilyen minőségben e Közösség műkedvelőivel – a mai Madách Amatórszínház úttörő elődeivel – megszervezi az első magyar színelőadást Vajdaságban: Nyárai Rezső rendezésében s B. Szabó ihletett bevezetőjével 1945 júliusában a Városi Színházban bemutatják a *Lúdas Matyit*. Agilis kultúraszervezőnk ezt követően, 1945 szeptemberében a Városi Múzeumban megrendezi a vajdasági képzőművészek első háború utáni tárlatát, miközben a Magyar Közművelődési Közösség helyi iskolabizottságának és népegyetemi szakosztályának tagjaként több nyilvános előadást tart, s előad az első tanítóképző tanfolyamunkon is, ugyanakkor pedig a város igen tevékeny küldötteként tagja a Vajdasági Magyar Kultúratanácsnak, illetve igazgatóbizottságának és titkárságának is.

Az ifjú *közéleti* ember, a magyar demokrata néptribün viszont ekkoriban kettős poszton tevékenykedik, ám egyazon odaadással. Egyrészt ugyanis az Egységes Népfront kiemelkedő tisztségeit tölti be – Petrovgrad kerületi egy-

ségfrontja intézőbizottságának titkára, s egyúttal a felső-bánati Egységes Népfrent önálló magyar tagozatának a titkára is –, másrészt pedig a konstituálódó új közigazgatás jeles személyisége: Petrovgrad városi és kerületi népbizottságának is tagja, egyúttal pedig a város küldötte a tartományi parlamentben, az ún. Főbizottságban, amely Vajdaság népképviselőjévé választja, s ilyen minőségben részt vesz az AVNOJ III. ülészakának munkájában.

Jellemző, hogy e több személyre szabott, de egymagában és egész emberként vállalt hármasság tevékenység – a kultúraszervezői, a politikai és a közigazgatási – mellett a huszonöt-huszonhat éves B. Szabó Györgynek még arra is futja az energiájából, hogy 1945 tavaszától 1946 őszéig, az újvidéki Pedagógiai Főiskola Magyar Tanszékére való áthelyezéséig a *Szabad Vajdaságban* és *Magyar Szóban* viszonylag folyamatosan tudósítson a szülőváros és Észak-Bánát magyarságának új, demokratikus irányvételéről. Arról, hogy szűkebb és tágabb szülőföldjén is olvad a dermedtség, s nehezen bár, ám mégis indul – ismét ki- sebségben, de a réginél ígéretesebb távlatokkal – az itteni magyarság köztevékenysége is. És kell-e külön hangsúlyoznunk, hogy mindebben mekkora személyes szerepe volt B. Szabó Györgynek is?

Az Újvidékre való áthelyezéssel látszólag megszűnik a szülőváros és jeles szülőtte bensőséges kapcsolata. De csak látszólag: alig néhány év múltán, képzőművészi leltárt készítve magának, szerzőnk úgy találja, hogy *„rajzai nagy részét zrenjanini tájképek alkotják, s az a szándéka, hogy e grafikai gyűjteményét kiegészítve Az én városom címen önálló mappában publikálja”* ...

Tisztelt közönség! A Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesület kezdeményezésére s a zrenjanini Petőfi Sándor Művelődési Egyesületnek és Madách Amatőrszínháznak, valamint a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaságnak a támogatásával ma este létrejövő Becskereki Szabó György Emléknapok intézménye természetesen nemcsak *Az én városom* címen tervezett képzőművészeti mappa kiadásával járulhatna hozzá írónk és művésznk életművének kiteljesítéséhez.

Hisz például helytörténeti kutatásokkal az eddigieknél alaposabban tárhatnánk fel jubilánsunk becskerekai élet- és alkotószakát.

Összegyűjthetnénk vagy legalábbis regisztrálhatnánk az intézményekben és magánszemélyeknél, itthon és külföldön lappangó, csupán részben számba vett képzőművészeti alkotásait egy kisgaléria létrehozásának távlati céljával.

Begyűjthetnénk és publikálhatnánk az életéről és munkásságáról szóló kritikák, cikkek, tanulmányok és emlékezések bibliográfiailag már föltárt vasokötetét.

Kísérletet tehetnénk a tájainkon még meglehetősen reménytelen vállalkozásra is: levelezésének begyűjtésére, és így tovább.

Aligha férhet hozzá kétség, hogy a zrenjanini székhelyű Emléknapok intézménye ilyen és hasonló és megannyi más vállalkozással az elkövetkező években

maga is pótolhatatlan hozzájárulást adhatna a város jeles szülötte életművének kiteljesítéséhez.

A szabói életmű tevékeny ápolása azonban, természetesen, nemcsak nemes *cél*, hanem ugyancsak nemes, a legjobb értelemben vett *eszköz* is lehetne. Mire gondolunk?

Az újvidéki Forum Könyvkiadónál megjelenő, öt kötetre tervezett életműsorozat eddig megjelent kötetei is arról tanúskodnak, hogy ez a kétpólusú – írói és képzőművészeti – opus a maga közírói, kritikusi, irodalomtörténeti, képzőművészet-elméleti, művelődés- és iskolapolitikai s egyéb témakörével hálás *apropója* is lehetne az évenként megrendezendő szaktanácskozásoknak, írói, kritikusi, képzőművészeti, pedagógusi és közéleti kerekasztal-értekezleteknek és szimpóziumoknak, amelyek a szabói életmű témaköréit körüljárva a jugoszláviai magyar irodalom és kultúra, tanügy és közélet, tudomány és művészet *mai* és *holnapi* problémáit, elvégzésre váró feladatait, tervezni- és tennivalóit tartanák állandó napirenden. Lehetőleg a szabói életmű sajátos szellemisége jegyében, természetesen.

Márpedig milyen szellemi hagyomány továbbéltetésére is nyújt kiváló alkalmat és ösztönzést, nézetünk szerint, ez az életmű?

Sommásan fogalmazva: olyanra, amelyet jelen soraink főcímének paradigma-tikus fogalmi jeleznek.

Vagyis szerintünk mindenekelőtt olyan szellemiség továbbéltetését kínálja ez az életmű, amelyben az *ittheniség* (bánátiság, délvidékiség), s a *magyarság* és *euro péerség* (nemzetköziség) megbonthatatlan szintézist alkot. S amelynek közelebbi, szembeötlően *szabói* összetevői mindenekelőtt ezek lennének: szenvedélyes *álmodó- és tervezőkészség*; a *konkrét* térben és időben, ám ugyanakkor *távlatokban* való gondolkodás igénye; a szellemi tevékenységek *életességének* programja; a kultúra, tudomány, irodalom és művészet *közösségi értelmének* állandó keresése; az *egyéni* alkotó s az értő és tevékeny *publikum*, különösképpen a kisebbségi publikum sorsszerű egymásrautaltságának hite; a *praktikus* esztétizmus, mely az élettér, életközeg, életvitel egészére is irányul s nem pusztán az egyedi műalkotásra; nem utolsósorban pedig: a folyamatos, ismételt, végenincs *szellemi megújulás*, illetve a mindenkori *korszintű modernség* ösztönzése, sürgetése és kritikai számonkérése irodalomban, művészetben, tudományban, kultúrában és életformában egyaránt.

Tisztelt jubiláló közönség! Becskereki Szabó György életműve közel sem utolsósorban az önöké is, a város és Bánát *mai* polgáraié, tanulóifjúságáé, magyar és más anyanyelvű művelődési dolgozóié, pedagógusaié, irodalmi és képzőművészeti publikumáé. Hogy mivel tud majd a szülőváros és környéke az Emléknapok révén is hozzájárulni ennek az életműnek a tevékeny ápolásához, s milyen hagyományelemeket vállal majd föl belőle: ez önöktől függ mindekenélőtt. A mondottakkal s a B. Szabó György írói életművéből szerkesztett,

most felhangzó gondolatkolázsunkkal éppen ezért csupán szubjektív emlékeztetőt szerettünk volna nyújtani. A voltaképpeni – reméljük: tevékeny és termékeny – kollektív emlékezők azonban Önök lesznek, s mindazok ma és holnap, akik számára éppúgy nem közömbös Bánát s az egész jugoszláviai magyar nyelvterület anyanyelvű és soknyelvű kultúrájának az ügye, mint ahogy jubilánsunk számára sem volt az kegyetlenül rövid élete egyetlen szakában sem.

